دیمەنێك لە بەرگی سێهەمی ڕەشەبای ژەهرو ئەنفال

دکتۆرێك لەنێو ڕەشەبای ژەهرو ئەنفال

عەبدوڵا کەریم محمود

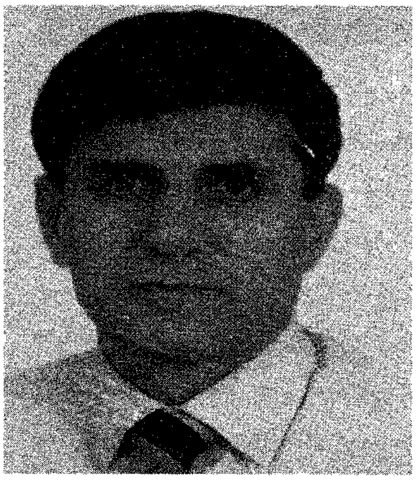

دکتۆر ناصیح فاتیح عوسمان ناسراوە بە ناصح قەرەداغی لە 1960 گەرەکی خەباتی شاری سلێمانی لەدایك بووە، لە ساڵی 1984 کۆلیژی پزیشکی زانکۆی بەغدای تەواو کردووە، ساڵی 1986 بووەتە پێشمەرگەو دکتۆری مەلبەندی یەکی یەکێتی نیشتمانی کوردستان، دکتۆر ناسیح جگە لەوەی دکتۆرێکی ماندوو رۆژانی سەختی پێشمەرگایەتی بووە، قەڵەمێکی بەتواناشە لە بواری ئەدەبو وەرگێڕانوچەندین بواری جیاجیای تردا. شارەزاییەکی وردی زمانەو کەسایەتیەکی سادەو متوازعو خۆشەویستە لەکاتی چالاکیو داستانەکانی پێشمەرگەو پەلامارەکانی سوپای عێراق وکیمیابارانو بۆردومانی فرۆکە جەنگیەکانی عێراق لەگەڵ پزیشکەکانی هاوڕێیو کارمەندانی تەندروستی دا رۆڵی دیاری گێڕاوە، لە دیدارێکدا لەوەڵامی چەند پرسیارێکدا ئاماژەی بەوەکرد :

دەنگی بۆمبەکان :

لەکاتژمێر شەشی شەوی 19/20/ 4/1987 بەرەی کوردستانی لەسەر نەخشەو بەرنامەیەك توانیان دەستەی پزیشکانی مەلبەندی یەك کە بریتی بوون لە (د. فایەق گوڵپی، جەلال عوسمان، د. جەبار نەریمان . د.ناجح گوڵپی) منو پێشمەرگەیەك بەناوی عومەرو کاك جەبار لە 1987/4/19 لە گوندی زێومەربووین، وەگ تیمی پزیشکی بۆ فریاکەوتنی ئەو پێشمەرگەو هاوڵاتیانەی کە دەگەیەنرایە لامان.

کاتژمێر 7:30 ی ئێوارەی 21/4/ 1987 (10) فرۆکەی جەنگی گەیشتنە سە ئاسمانی ناوچەی قەرەداغ و کیمیابارانی ئەم گوندانەیان کرد کە بریتی بوون لە (زیوەمەر ، دارزایین ، گۆشان ، جافەران) لەوکاتە من لەناو ئاوایی زێوەمەر بووم بە چاوی خۆم فرۆکەکانم بینی نزم دەبونەوە بۆردومانیان ئەکرد ، ئێمەش لەگەڵ خەڵکی گوندەکە بەپەلە خۆمان گەیاندە ژێر پردو ئەشکەوتەکانی نزیك گوندەکە ، لەو کاتەدا ئێمە چاوەڕوانی دەنگی بەرزی تەقینەوەی بۆمبەکانمان دەکرد بەلام کە گوێمان لە دەنگی تڵپ ..... تڵپی کپی بۆمبەکان بوو توشی تێڕامان بووین بەلامانەوە سەیر بوو لەك بۆردومانە هیچ حاڵی نەبووین تا ئەو کاتە فرۆکەکان ئاسمانی ناوچەکەیان بەجێ هێشت، ئێمەش لە ژێر پردەکە هاتینە دەرەوە، لەچەند جێگایەکی جیا جیا دوکەڵێکی چڕ وگەورەمان بینی بەرەوئاسمان بەرزدەبوەوە ، دوکەڵەکان لە ئێمەوە نزیك بوون ، لەبەر ئەوە یەکسەرهەستم کرد، ئەم دوکەڵە هەردەبێت کیمیایی بێت ، یەکسەر بەهەموو هێزێکمەوە بە دەنگی بەرز بەخەڵکی گوندەکەو پێشمەرگەکانم ووت : (ئەمە کیمیاییە ، هەمووتان ڕوو بکەنە شوێنە بەرزەکان).

هەموومان چووینە بەرزاییەکان، لەهەندێك شوێن خەڵك ئاگریان بۆ خۆ پاراستن لە ژەهری کیمیاییەکە کردبووەوە، هەتا دنیا تاریك بوو بەوجۆرە ماینەوە، دواتر گەڕاینەوە بۆناوگوندەکە ، لەم کیمیابارانەدا نزیکەی هەشتا ژن و پیاو منداڵ بریندارببوون، یەکێك لەبریندارەکان پیاوێکی خەڵکی زێوەمەر بوو تەمەنی 30 ساڵ دەبووچووبوە ناوچاڵی شوێنی تەقینەوەی بۆمبە کیمیاییەکە، هەردوو پێی ولاقەکانی وناوڕانی سوتابوەوە، بڵقی کردبوو، ئازارێکی زۆری هەبوو، زۆربەی بریندارەکان بەهۆی جێگۆڕکێی هەواوە کە گازی ژەهری کیمیاییەکەی گواستبوە، بەرجەستەیان کەوتبوو، دووچاری سوتانەوە وفرمێسك و سوربونەوەی چاوببون، دەرمانمان پێ بوو چارەسەرمان بۆ کردن ، هەر کە ناوچەکە ئارام ببووەوە ، بریندارەکانمان ڕەوانەی نەخۆشخانەی مەڵبەندکرد لە بەلەکجار، خۆشم لەزێوەرمەر مامەوە .

سەعات (3)ی پاش نیوەڕۆی (1987/4/22) دکتۆر ناسح لە خوار گوندی زێوەمەربوو، چاوەڕوانی ئوتۆمبێلێکی مەڵبەند ببو بۆ ئەوەی تراکتۆرێکی لە گوندەکانی دەوروبەری مەڵبەند بۆ پەیدا بکات، بۆ گواستنەوەی بریندارەکانی زێوەمەر بۆ نەخۆشخانەی مەلبەند لەبەلەکجار.

دکتۆر ناسح ڕوداوە پڕ لە تراژیدیا یەك لەدوای یەکەکانی بەوردی بۆ دەگێڕامەوە:

-لەوکاتەدا لاندرۆفەرێکی مەڵبەند لە جادە قیرەکەوە لای داوچەوە سەر ڕێگای خۆڵەکە، لەوکاتەشدا من چاوەڕ وانی بووم بۆئەوەی ڕاسپاردەکەی پێ بگەیەنم، بۆئەوەی ڕوو بکاتە گوندەکان وتراکتۆرەکەمان بۆدابین کات، لەناکاو

دوو کۆپتەری غەزال گەیشتنە سەر ئاسمانی گوندەکە، دیاربوو جیبەکەیان بەدی کردبوو، هەردوو کۆپتەرەکە نیشتنە سەری ، جێبەکەش بە خێرایی خۆیی کرد بەناوئاواییدا، لەوکاتەدا من فریانەکەوتم بگەڕێمەوە بۆ ئەشکەوتەکە، بەپەلە خۆم کرد بەکەندرێکدا ، لەسەرپشت پاڵکەوتم، بۆ بەدبەختی من ئیسعافێك 20 مەترلەولامەوەبوو، ئەوئیسعافەمان لەکاتی ئازادکردنی قەرەداغ دا لەنەخۆشخانەی قەرەداغ گرتبوو، دەمانویست بیبەین بۆنەخۆشخانەی مەڵبەند، لەوێ وەستا بوو، کپتەرەکان بۆماوەی 45 دەقیقەی تەواو بە شێوەیەکی بازنەیی دیاریی کراو لەسەرمان بوو، دەورو بەری ئیسعافەکەی بە شەستیر دادەگرتەوەوگیزەی گوللەکان دیار بوو نیشانەیان لە ئیسعافەکە دەگرتەوە ، بەرێکەوت فیشەکم بەر نەکەوت، لەو کاتەدا هیچ بەتەمای خۆم نەبووم بۆ 1987/4/23 بریندارەکانم بە تراکتۆر ڕەوانەی نەخۆشخانەی مەڵبەندی یەك لەبەلەکجارکرد.

ئەمە یەکەم جار بوو کیمیابارانی قەرەداغ بکرێت، بەبۆ چوونی خۆم ئەو مادانەی کیمیایانەی لەم بۆردومانەدا بەکارهێنران بریتی بوون (لەمادە گازە بڵقێنەرەکان بوون لەجۆری خەردەل)

کاک علی قەلاقایمەزی یەکێك بوو لەپیاوە قسەخۆشەکان ونان بدەکان بوو، مرۆڤێکی توندوسەرسەخت بوو، تەنیا ماڵ بوو لەناو قەدی کێوی قەلاَ قایمزدا، کەدۆڵی قەرەداغ دەکات بەدوو بەشەوە گوندێکی ئاوەدان کردبۆوە بەئاژەڵداری گوزەرانی خۆی بەڕێوە دەبرد، لەناوەڕاستی هەشتاکانەوە تا کاتی ئەنفال دۆڵی رۆژئاوایی قەرەداغ لەبرەودا بوو، ئەو سەروەختە گوندی سێوسێنان ڕۆڵی شارۆچکەیەکی دەبینی بۆ ئەوکەسانەی نەیاندەتوانی بچنە شار، زۆربەی بارەگاکانی مەڵبەندی یەکی یەکێتی وحیزبەکانی تریش لە سێوسێنان وگوندەکانی ئەودۆڵەدا بوون ، هەرچەندە قەلاَقایمەز لەناو قەدی چیایەکی کوڕی بالاَبەرز دابوو، بەلاّم لە سەرکوترین ڕێگابوو بۆ ئەو ڕێبوارانەی لەگوندەکانی ئەم دیوەوە یان لەشارەزوورەوە ڕویان دەکردە سێوسێنان و تەکیە و بەلەکجاڕ، کەم کەس هەیە بەو ڕێگەدا گوزەریی کردبێ وحەپەی سەگەکانی دێ دڵی دانە خورپاندبێ و لەخزمەتی کاک عەلی قەلاَ قایمەزیدا پشویەکی نەدابێ و جامێ ئاوی فێنك و چایەکی گەرمی نەخواردبێتەوە.

دکتور ناسح دەڵێت لەکاتی گەڕانەوەم لەگەڵ کاک عمری پێشمەرگەدا لە گوندی زیوەمەرەوە بۆ بەلەکجاڕ بەگوندی قەلاَ قایەبەزدا تێپەڕیم.

وەك جارەکانی تر کاک عەلی خوڵکی چایەکی کردم ،پێکەوە لەهەیوانەکە دانیشتین وکەوتینە قسەکردن، دوای باسی شەڕوشۆڕو بۆردومانی بۆ کردم ، لەو کاتەدا کاک عەلی کراسەکەی هەڵدایەوەولاکەلەکەی ڕاستی نیشاندام وتی : دکتۆر جەراجەراحەیە داویەتی بەلاقەبرغەمەوە ، سەیرێکی بکە بزانە هیچی کەرەك نی یە؟

وەك کڵپەی ئاگر سوتاندبێتی ئەوەندەی لەپێك زیاتر لەکەلەکەی ڕەش ببووە، هەندێ شوێنی تلۆقی کردبوو، ئەگەر جەراحە (دوپشکی کلك شۆڕ) بە هەرکەسێکەوە بدات زۆر ترسناکەو تەنانەت کوشندەشە، بە وردی سەیری برینەکەی عەلی قەلاقایمزم کرد، لەسوتان دەچوو، نەك پێوەدان، دوای ئەوەی چەند پرسیاریکم لێ کرد لەبارەی هۆی سوتانەکەوسوربونەوەی لەهی ئەم بۆردومانەی دوایبوو، نامەبن دەستم وهێنامەوەوتم : عەقڵم نایبڕێ ئەوە پەیوەندی بەم زامەوە هەبێت.

ئەو کاتە کەم کەس دەیزانی کیمیایی چیە وکاریگەری چۆنە، ئەوانیش بیستبویان باوەڕیان نەدەکرد، ڕۆژێکی ئاوا بێتە ڕێیان، کاک عەلی ناهەقی نەبوو سوربێ لەسەرئەوەی جەراحە پێوەی داوە، چونکە باوەڕی نەدەکرد، کوتە ئاسنێنکی سارد بتوانێ لایەك لە قەبرغەی بسوتێنی .

لە قەلاَقیمەزەوە تولە ڕێیەك بۆ سەر شاخ سەردەکەوت و تدادەبەزی بەرەو سێوسێنان، سەرشاخ تەخت وچەندەها تەبارە زەوی کێڵدراوی لێ بوو، هەرکە ئاودیو بووم ، بەدیوی سێوسێناندا شۆڕبوومەوە، لەدەورو بەری ڕێگەکە چەندها شوێنی تەقینەوەوگوللە تۆپی نەتەقاوەم بینی، چاڵی تۆپەکان بچوك بوون، گیاکەی دەوریان ڕەش داگەڕابوو، ئەم ناوچەیە لەدەوروبەری دەربەندیخان وشاخی گوڵانەوە دەبینرا، پێ دەچووهەر لەوێشەوە بۆردومانکرابێ، دیاربووئەوبۆردمانەی تۆپە دوور هاوێژەکان کیمیایی بوون، ئەوگوللە تۆپەش کاک عەلی خسبویەبن دەستی ئاساری

مــــادە کیمیاییەکـــــەی پێوەمــــابوو، ببـــــووە هــــۆی سوتانی.

ئـــەومادە کیمیایانــــەی کـــە ڕژێـــم لـــــە ســــەرەتادا بەکاریــــدەهێنا، لــــەمادە تلۆقێنــــەرەکان بـــوون، وەك خــــەردەل و لویزایــــت، ئەمانــــە گــــەر هــــەر کەســــێ نەکەوتنــــە نــــاو دوکـــــەڵی ژەهـــــری کیمیایەکــــەوە کوشــــندەنین ، دوای ئــــەم ڕووداوە چــــەند جــــارێکی تـــــر ناوچــــەی قــــەرەداغ کەوتەبـــــەرکیمیاباران، ســــەدەها کــــەس برینـــــداربوون، لـــــە نەخۆشـــــخانەی مەڵبەنـــــد چارەســــەرکران ، بـــــەڵام هـــــەتا ئێــــوارەی تراژیــــدیای تــــاوانی کیمیابــــارانی گونــــدی قــــەرەباڵغی سێوســــێنان، تــــەنیا یــــەك کــــەس گیــــانی لەدەســـــت دابوو.

دوای ئــــەو زنجــــیرە کیمیابارانــــەی ناوچــــەی قــــەرەداغ و بالیســــان وهەڵــــەدن وناوچــــە جیاجیاکــــان لەلایــــەن بەشـــــی تۆبخانـــــەی ســـــوپای عێـــــراق و فرۆکــــــە جەنگییەکانــــەوە کــــران، بــــە بریــــاری ســــەرکردایەتی ئێمەکــــە برینـــــی بــــوین لــــەمن وســــێ جێگـــــری پزیشــــکاری (عەبـــدوڵلا ، حەســــەن ، شــــوان) لـــــە مەڵبەنـــــــدی یـــــــەکی قەرەداغـــــــەوە گەیشــــــتینە یاخسەمەر.

1987/8/25یەکـــــــەم ڕۆژی خولەکـــــــەمان بـــــــوو لـــــەبارەی (ناســــین و خۆپاراســــتن لـــــە چــــەکە کیمیاییـــــەکان لەلایــــەن پزیشــــکی پســــپۆڕی بــــواری چــــەکی کیمیــــایی لـــــە یاخســــەمەر ، ئــــەم خولــــە بــــۆ هــــــــەموو پزیشـــــــك و کارمەنـــــــدانی هەرســـــــێ مەڵبەندەکەی (ی.ن.ك) کرایەوە.

لــــە 1987/8/29 ئێمــــە بــــەبارێك دەرمانــــــەوە بــــە ئێســــترێکەوە گواســــتەوە بـــــۆ مەڵبەنـــــدی یــــەك لــــە قەرەداغ.

لــــە گونــــدی زیــــوە، گوێدرێــــژ ێکــــم لەخاوەنەکــــەی بــــە (38)دینــــار کـــڕی لەپشــــت گونــــدی قــــازان ، شــــەوێك مانگــــە شــــەو بــــوو لەســــەر ڕێگاکــــە گەیشــــتین بــــە جۆگەلەیــــــەکی باریــــــك، گــــوێ درێژەکەوەستاوســــــڵی کــــــردەوە، بــــــە هــــــیچ جورێــــــك هــــــەنگاوی بەســــــەرجۆگەلەکەدا نــــــەدەنا بۆپەڕینــــــەوە، چــــــەند جلەوەکــــــەیم ڕاکێشــــــاو هــــــەوڵم لەگەڵــــــدا، هــــــیچ ســــــودێکی نــــــەبوو، لەشــــوێنی چــــەقی، دواتـــــر بــــــە ناچــــــاری بارەکــــــەمان لێ کــــــردەوەو (5) کــــــەس بەتونــــدی گــــوێ درێژەکــــەمان ڕاکێشــــاوپاڵمان پێــــوە نــــا تــــا لــــەم بــــەری جۆگەکــــەوە بــــەزۆر کردمانــــە ئەوبــــــــەری جۆگەکــــــــە ڕۆژی 3/9/ 1987 بــــــــەو شێوەیە گەیشتینە بەلەکجار.

د.ناســــیح لــــەبارەی کیمیابــــــارانی نەخۆشــــخانەی مەڵبەنــــــدی یــــــەك ، لەلایــــــەن فرۆکــــــە جەنگییــــــەکانی عێراقــــەوە و کاریگــــەریی ئــــەو ژەهــــرو چــــونیەتی فریاکــــەوتنی بریندارەکانــــەوە ،ئــــەو مەرگــــە ســــاتەی ئاوا بۆ گێڕاینەوە.

چــــەند جارێــــك گونــــدەکانی ناوچــــەی قــــەرەداغ کیمیابــــاران کرابــــوو، ئێمــــە هــــەموو تواناــــی خۆمــــان خســــتبوە گــــەڕ بــــۆ بــــەهانا چــــون و فریاکــــەوتنی برینــــدارەکان بــــەڵام ئــــەم جارەیــــان بــــۆ یەکــــەم جــــار لــــە نزیکــــەوە نەخۆشــــخانەکەمان بێتــــە نیشــــانەی فرۆکــــە جەنگییەکانی ڕژێم و کیمیابارانی بکات.

نەخۆشــــــخانەی مەڵبەنــــــدی یــــــەك لــــــە پەناچــــەمۆڵکەیەکدا بــــوو لــــە دۆڵێکــــی بچــــوك لــــە دەرەوەی گونــــــدی بەلــــــەکجار ، بەلاشــــــانی بەرزاییــــەکی بچــــوکەوە و ڕووەو دەربەنــــد بــــەرەوڵی و حەوشــــی گــــەورەی کێــــوی ســــەرکەش و دیــــوار ئاســــی قــــۆپی قــــەرەداغ ، بــــە چــــوار دەوری نەخۆشــــخانەکەدا تــــا چــــەند ســــەد مــــەتریش هــــیچ بینایــــەکی تــــر نەبوو،نەخۆشــــخانەکە تــــا ئــــەو کاتــــە شــــوێنکی ئــــەمین بــــوو، پــــێ دەچــــوو ، هــــیچ نــــەبێ ، خۆمــــان وامــــان هەســــت دەکــــرد، کــــە نەبوبێتــــە جێــــی

سەرنجی فرۆکەکانی ڕژێم ، کەزۆر جار بەسەر ئاسمانی ئەو ناوەدا سوڕبونەوە و بۆردمانیان کردبوو ، کارمەندانی نەخۆشخانە جگەر لە بەندە ، بریتی بوون لە دکتۆر فایەق ئەو ساتە لە ناو مەڵبەند بوو، دکتۆر جەلال ئەوکات لەگەڵ هێزدا لە مەڵبەندی دوو بوو، دکتۆر مەحمود ، دکتۆر ناجح ، پزیشکیارەکان بریتی بوون لە (بۆتان و حەسەن و عوسمان برایم و جوتیار و شوان و سەرکەوت) جگەر لە مام برایم و چەند پێشمەرگەیەکی تر.

27ی شوباتی 1988 بوو، ڕۆژێکی نیچەمە سامالی زستان بوو، هەوا لە چاو چلەیەکی درەنگ وەختا گەرم، ئاسمان شین و دیدە روون بوو ،چەند گەواڵە هەورێك شینایی ئاسمانیان لە نێوان خۆیان دابەش کردبوو، شەش نەخۆشمان هەبوو لە دوو ژووری نەخۆشخانەکەدا ڕاکشابوون، ئێمەش هەریەکەمان لە ژوور و دەشتی بەردەم نەخۆشخانەکەدا سەرقاڵی شتێك بووین، سەعات سێ و نیو بوو، لەناکاو گرمەی فرۆکە جەنگیەکانی عێراق، کپی و خامۆشی سەرایا ناوچەکەی هەژاند،سەرمان بەرزکردەوە ، چەند فرۆکەیەکمان بینی بە سەر ئاسمانی بەلەکجاڕ دەسوڕانەوە، هەرکە نزم ....نزمتر بوونەوە دیار بوو نیازی ئەو ناوەیان هەیە، بە پەلە و بە فڕکان خۆمان گەیاندە ئەو پەناگەیەی کە لەبەردەم نەخۆشخانەکە دروستمان کردبوو، ئەوانە لەو نزیکانە بوون و فریاکەتن بە پڕتاو خۆیان خزاندە ناو پەناگەکەوە، ئەوەی بۆردومانی فرۆکەی جەنگی بینیبێ یا موشەك و تۆپ بەرەو ڕووی هاتبێ، ناسینەوەی دەنگی بۆردمان بەرەو رووت زور ئاسانە، ویژەیەکی قایم تا دێ زیاد دەکات و واهەست دەکەی بۆمبە ڕاست بەرەو تۆ دێ و هەر ئێستا ئێسك و پروسکت دەبا بە ئاسمانا. ویژەی دابەزینی فرۆکە تا دەهات زیاتر دەبوو، ئێمەش هەناسەمان لە خۆمان بڕیبوو،کەس هیچی بۆ نەدەهات، خواخوامان بوو هەرچی زوترە بۆمبەکە بدات لە ئەرز و لە چاوەڕوانییە ڕزگارمان ببێ، ویژەی دابەزینی فرۆکە گەیشتە ئەو پەڕی و دەنگێکی کپ وتی: (ترپ). لە دڵی خۆم دا وتم : ئەمە هی ئەودابەزینە نەبوو.

لەبەر ئەوەی من لە خولێکی ڕاهێنانی کیمیایی دا لە گوندی یاخسەمەردا بەشداریم کرد، لەبەر ئەوە زۆر سەیر نەبوو بەلامەوە ، کە دەنگی فرۆکەکەم بووەوە، یەکسەر لە پەناگەکەوە سەرم هێنایە دەرەوە،ڕیك بەرامبەر کونی پەناگەکە بە پەنجا مەترێك دوور لە خۆمان بە سەر بەرزاییەکەوە دوکەڵێکی سپیم بینی دەچوو بە ئاسمانا. لەو کاتە بە هاوڕێکانم وت: کوڕینە وەرنەدەرەوە کیمیاییە . هەمووومان بە پەلەو بە شپرزەی لە پەناگەکە هاتینە دەرەوە بە پێ ی ڕێنماییەکان دەبوایە بە پێچەوانەی ئاڕاستەی چولەی باوە ، هەمووومان هەڵگژین بەرەو بەرزاییەکانی ، لەسەرەتا خۆمان کرد بەژووری نەخۆشەکان دا و پێمان وتن : کیمیاییە ، دەبێت ئاگاتان لە خۆتان بێت و خۆتان بپارێزن ، بە خێرایی پەردەی دەرگا و پەنجەرەکانمان دادایەو، دەرگا و پەنجەرەکانمان لەسەر داخستن، پێمان وتن خاولیەك تەڕبکەن و بیدەن بە سەر دەم و چاوتان داو نەچنە دەرەوە تا خۆمان پێتان دەڵێین ، دواتر خۆمان بە ڕاکردن بەرەو بەرزاییەکانی بەرامبەر نەخۆشخانەکە

سەرکەتین ، لە بن بەردەکان دا خۆمان مەلاس دا، وچاودێری وردی بارودۆخەکەمان دەکرد..

فرۆکە جەنگیەکان نزیکەی 20 دەقیقە مانەوە و چەند سورێکی تریان بەسەر ناوچەکەدا خواردن نزیکەی 40 بۆمبی کیمیایان بەسەر ئەو شوێنەدا هاویشت، سێ بۆمبی تریشیان بە دووری (50_100)مەتر لە دەوروبەری نەخۆشخانەکە دایان لە زەوی ، هەر ئەو کاتە فرۆکە جەنگییەکان گازبارانی گوندی (بەلەکجاڕ و بەردێ و تەکییە و بە لەخەو گۆمەتە و مەلبەند، یان کرد.

دواتر فرۆکەکان ئاسمانی ناوچەکەیان بە جێ هێشت، ئێمەش لە بەرزاییەکانەوە دابەزینە خوارەوە ، ئەو ڕۆژە نەمان وێرا بچینە سەر شوێنی بۆمبەکان، بەلام لە دوورەوە سەیر نزیکترین شوێنی تەقینەوەی بۆمبەکانمان دەکرد، ڕێك لە بەردەمی ئەو ئەمبولانسەدا دابوی لە زەوی ، دیار بوو فرۆکەکان ئەمبولانسەکەیان بینی بوو، ئەو ئەمبولانسەمان لە ئازادکردنی شارۆچکەی قەرەداغ دا دەستگیرکردبوو،بە قوڕ سواغمان دابوو، لە ژێر دار بەڕویەکدا دامان نابوو، بەلام ڕۆژی پێشووتر باران باری بوو، قوڕەکەی شۆرابووەوە،دیار بوو،بریقەی ئەمبولانسەکە خەبەری ئێمەی بە فرۆکەوانەکان دابوو..

یەکسەر خۆمان گەیاندە لای نەخۆشەکان، هەموویان سەلامەت بوون دوای دوو سەعات،چەندان بریندراری کیمیایی لە گوندەکانەوە سەریان هەلدا،بەردێ و بەلەکجاڕ زیانی زۆریان لێ کەوتبوو،زیاتر لەسی سەربزن و چەند مانگایەکی کوشتبوو، بۆمبێکیان ڕاست لە بەردەم بارەگایی لەشکری بەدردا دابوی لە زەوی، ئەوانیش خۆیان نەپاراستبوو،تێر بە دەوری دا گەڕابوون،زۆربەی بریندارەکان ، زیاتر لە 80٪ ی هی لەشکری بەدر بوو (ڕەنگە ئامانجی بۆردومانەکەش هەر بۆ ئەوان بوبێت، چونکە چەند ڕۆژێك لەوەوبەرنچالاکیەکان لەسەر ڕێگەی سەنگاو ئەنجام دابوو،جگەر لە خۆمان ستافی نەخۆشخانەکە ئەو کاتە بە خۆمان نەزانی، نیشانەی بریندارەکانبریتی بوو لە (چاو سور بوونەوە ، ئاوکردن، ڕشانەوە، کۆکە، تەنگەنەفەسی، بلۆق)، هەموو ئەمانە نیشانەی گازە بلۆقێنەرەکان بوو لە جۆری خەردەل و ئەوانی تر. ئەم گازانە کوشتندە نین، ئەگەر مرۆڤ زۆریان لێ هەلنەمژێ، من پێشوتر لە کاتی ئازادکرنی قەرەداغ دا ، ئەم جۆرە بۆمبانەم بینی بوو ، بریندارانی ئەم جۆرە بۆمبانەم چارەسەرکردبوو، ئەو عەسرە تا نیوەی شەو ناو بە ناو بریندارمان بۆ دەهات و چارەسەرمان بۆ دەکرد، دوایی ئەوەی نەخۆشەکە خۆی دەشت و خۆی پاکدەکردەوە، قەترەی سرکەری زایلۆکاین بۆ ئازاری چاومان دەکردە چاوەکانی، دەرمانی ڕشانەوەمان دەدایە.. چەند بریندارێکی لەشکری بەدرمان لە نەخۆشخانەکە خەواند، گازەکە کاری لەسییەکانیان کردبوو،ئەو بریندارانە دوو هەفتە لە نەخۆشخانە مانەوە ، یەکێکیان گیانی سپارد، ئەمە یەکەم قوربانی گازی کیمیایی بوو پێش کیمیابارانی سێوسێنان لە ناوچەی قەرەداغ.

دکتۆر ناسیح لە ڕۆژمێرەکەی بەرباخەلی جلە خاکیەکەیدا دەلێت : ئە ڕۆژە و ڕۆژی دوایی بەردەم نەخۆشخانەکەمان وەك بەردەم مەرقەدی شێخ عبدولقادری گەیلانی وابوو، هەرکەسەو بەتانیەکی دابوو بە شانی داو لە پەنا دیوار و لە

حەوشەی نەخۆشخانەکەدا کزۆڵەی کردبوو، چاوەڕوان بوو جار جارە قەترەیەك یا دەرزیەکی بەرکەویت ، تا کەمێك لە ئازارەکانی بشکێ ، ئێمە بەو شێوەیە سەرقاڵی چارەسەرکردن و خزمەتی بریندارەکان بووین ، نەماندەزانی خۆشمان بریندار بووین،سەیر لەوە دابوو ئێمە خەمی نەخۆشەکانی خۆمان بوین کە بە جێمان هێشتبوو، بە حساب ئێمە دوور کەوتبووینەوە لە شوێنی بۆمبەکان، ئەو کاتانەی خەتێکی مۆلیدەمان لە مەڵبەندەوە بۆ هاتبوو،شەوان کارەبایان بۆ هەڵدەکردین، ئەو شەمە زۆر بە لامانەوە سەیر بوو کارەبا هاتبوەوەبەلام گلۆپەکان تینی ڕووناکیان کز بوو، هەموومان لە قەراغی سفرەکە دانیشتبووین،هەندێك مشت و مڕمان کرد لەسەر ئەوەی بۆچی گلۆپەکان تینیان نیە ، هەرکەسە شتێکی دەوت،یەکێك بە سوعبەتەوە وتی : دیارە مۆلیدەکە کیمیایی لێی داوە بۆیە گلۆپەکان بەکزی داگیرساوە ، هەموومان وتمان دیارە ئەم شەو ناتەواوە، سەعات هەشتی شەو بوو کە دەچووین دەرمان بدەین بە بریندارەکان، یەکێك لە برادەرەکانی بە نەخۆشەکانی تری ووتبوو ئەمشەو گلۆپەکان تینیان نیە، نەخۆشەکانیش ئەو قسەیان بەلاوە سەیر بوو، وتبویان : وەڵلاهیچ عەیبی نیە ، گلۆپەکان هەر وەك شەوانی ترە، ئەویش حەپەسابوو، چۆن شتی وا ئەبێ لای پێشمەرگەکان گڵۆپ کزە و لای نەخۆشەکان ئاسییە!

هەر کە برادەرەکەمان بە ئێمەی ووت : هەموو سەیرمان لێ هات، باوەڕمان نەدەکرد گلۆپەکان لای ئێمە کز بێت و لای ئەوان ئاسایی بوو، هەموومان بۆ دڵنیایی چوینە لای نەخۆشەکان ، ئەوان گاڵتەیان پێ کردین، ووتیان هەر وەك شەوانە هیچ فەرقی نیە !!

بەلامانە و سەیری بوو دیارە چاومان تەڵخ بووە و کاریگەری کیمیاییەکەیە، شتەکانی ترم بیستبوو لەوێنەی چاو سووربونەوەو ئاوکردن و ئازار، ئێمە هیچمان نەبوو، بەلام کزبوونی چاو بێ ئەوەی هیچ نیشانەیەکی تری لەگەڵدابێ،ئەمەم نەبیستبوو،ئەمجا گومانمان کرد ووتمان دیارە کیمیاییە کاری لەچاومان کردووە، هەموومان دامان قاقای پێکەنین، گەرچی نیگەرانیش بووین ، ئیتر بەلاقرتییەوە بە

یەکمان دەوت : (بەڵێ گڵۆپەکان کزبوون).

ئەو شەوە بەدەم نیگەرانیی چاومانەوە خەومان لێ کەوت، بەیانی کە لە خەو هەستاین ، هەموومان توشی چاو سووربونەوە بووبووین، ئینجا دڵنیا بوین بەڵێ گوایە ئێمە چوبووینە بەرزاییەکان و خۆمان پاراستبوو، کیمیایی کاری لێ کردووین، کەچی نەخۆشەکان لە ژوورەکان دامانەوە پارێزراو بوون، لێکدانەوەکان بۆ ئەمە ئەوە بوون ئێمە زۆر لەیەکەوە نزیك بووین، لەیەکەم بۆمب و لە کاتێك چوینە تەوەلانەخۆشەکان و دواتر تا گەیشتووینەتە بەرزاییەکان هەوای جوڵاو هەندێ لە گازەکەی

مالیوە بەسەرچاومان دا بەلام نەخۆشەکان چونکە لە شوێنێکی قەپاتدا بوون، گازەکە زەفەری پێ نەبردون.

ڕۆژی دوایی بارانێکی چاک باری، شوێنی بۆمبەکانی بە تەواوی شۆربوەو پاکی کردبووەوە، من چومە سەر جێگەی بۆمبی لای ئەمبولانسەکە تا بزانم چۆنە، چاڵێك بوو بە تیرەی سێ مەتر و قولایی یەك مەتر، لە ناو چاڵەکەدا پارچە بۆمبێکم دۆزییەوە لێ ی نوسرابوو LVZوا بزانم کوریەی لویزایتە، یەکێکە لە گازە بلۆقێنەرەکان

ناوی 67 شەهیدم تۆمارکرد:

د.ناسح لەبارەی کیمیابارانی سیوسێنان و ناوچەکانی تر و چۆنیەتی فریاکەوتن و چارەسەرکردنی بریندارەکان سەعات 6:45 دەقیقەی ئێوارەی 1988/3/22 من لە نەخۆشخانەی مەڵبەند بووم لە بەلەکجاڕ، لەو کاتەدا دەستم دەشت بۆ ئەوەی نانی ئێوارە بخۆم، تازە باڵی تاریکی بەسەر ناوچەکەدا دەکێشا، لە ناکاو بروسکەیەکی ڕوناکیم بینی، یەکسەر زانیم ئەوە راجیمەیە و لە دەربەندیخانەوە ئاراستەی شوێنێك کراوە ئێمە نانمان خوارد، دوای سەعاتێك 3 کوڕی گەنج بە هەڵەوەدان خۆیان کرد بە ناو نەخۆشخانەکەدا وتیان:

(سیوسێنانیان کیمیاباران کراوە و کەسی تیا نەماوە).لەوێ بە خێرایی پشکنینم بۆ کردن، دیار بوو کاریگەری ژەهری کیمیاییان بەسەرەوە بوو، نیشانەکانیان بریتی بوو لە (قرخە قرخ، لێکێکی زۆر بە دەمیان دا دەهاتە خوارەوە ، بەبەردەوامی دەکۆکین، هەناسەیان تەنگ دەبوو، بیلبیلەی چاویان تەواو بچوك ببوەوە) هەموو ئەم نیشانانە دەریان خست گازی ژەهراوی دەمارن، یەکسەر چارەسەری ئەوانەمان کرد.

بە خێرایی مەفرەزەیەکمان لەگەڵ دوو پزیشکیار نارد بۆ چەمە گەورەکەی نێوان بەلەکجاڕ و سیوسێنان، بۆ ئەوەی لە ڕێگای نەخۆشەکان لەو چەمە بشۆن و چارەسەری سەرەتای بۆ بریندارەکان بکەن، دواتر بریندارەکان بە پێ ی خۆیان و بە تراکتۆر و ولاخ گەیەنرانە نەخۆشخانەی بەلەکجاڕ، بە درێژایی ئەو شەوە چارەسەرمان تەنیا یەك ژن و مرد ، ئەویش فریای چارەسەری سەرەتای نەکەوت ، لە ڕێگا گیانی سپارد.

چارەسەرەکامان بریتی بوو لە خۆشتن لە گەرماوی نەخۆشخانە،جل گۆڕینی دەرزی ئەترۆپینی بریندارەکان دەبوایە جلەکانیان دابکەنن و خۆیان بشۆن بۆ ئەوەی کاریگەری کیمیاییەکە لەسەر پێست و جەستەو قژیان نەمێنێت، دواتر دەرزی ئەترۆپین-مان لە هەموو بریندارەکان دا ، ئەو دەرزی ئەترۆپین-ەمان لە کاتی گرتنی ناحیەی قەرەداغ دا دەستگیر کرد.

چەند بریندارێکیان کاریگەری ژەهری کیمیاییەکە زۆر بە توندی و چڕییەوە بەسەرەوە بوو، پێویستیان بە ژمارەیەکی زۆر (ئەترۆپین)هەبوو،لەناو بریندارەکان دا،ژمارەیەکی زۆر دەرزی ئەترۆپین-مان بۆ دوو بریندار کرد، یەکێکیان کاك عەلی ڕەشیدبوو فەرماندەیەکی دیار و ناسراو بوو بنکەکەیان لەناو گوندی سیوسێنان دا بوو،ئەم مرۆڤە هەموو توانای خۆی خستبوە گەڕ بۆ دەربازکردنی بریندارەکان،بەمەش ژەهری کیمیاییەکی زۆر کاری تێ کردبوو ، نزیکەی 60 دانە دەرزی ئەترۆپین_مان بە دەمار بۆ کرد.

بریندارە سەختەکەی تریان کاک عوبید مەحمود بوو، بۆ ئەمەش نزیکەی (50) دەرزی ئەترۆپین_مان بۆ کرد، کاک عوبێد بێ هۆش بوو، هیچ ئاگای لە خۆی نەما بوو، هاوسەرەکەی وهەموو جگەر گۆشەکانی بەهۆی کاریگەری کیمیاییەکەوە شەهیدکران، ڕۆژانی دوایی من ناوی (67) شەهیدی سێوسێنانم لە ڕۆژمێرەکەی بەرباخەڵمدا تۆمار کرد.

سەعات 11ی شەوی 1988/3/23/22 بەشی تۆپخانەی سوپای عێراق لە دەربەندیخانەوە بە راجیمە کیمیابارانی گوندی دوکانی کرد، کە یەکێك بوو لە گوندە گەورەکانی دۆڵی قەرەداغ، بنکەی تیپی دەی قەرەداغ-ی لێ بوو، ئێمە بریندارەکانی گوندی دوکان-مان نەبینی ، بەلام زانیاریمان پێ گەشت دوو کەسیان لێ شەهید بوو...

بریسکەی ڕوناکی راجیمەکان:

بەشی تۆبخانەی سوپای عێراق لە سەعات 10:30ی شەوی 24/23 / 1988/3 جارێکی تر لەسەر بازگەی دەربەندیخانەوە بەراجیمە کیمیابارانی گوندی بەلەکجارە ناومەڵبەندی کرد، لەم ژەهربارانەدا تەنیا کاک هوشیاری عەدەد جیهازی مەڵبەندی یەك شەهیدکرا، لەوکاتەدا ئێمە لەناو نەخۆشخانەکەی مەڵبەند دابووین کە لەدەرەوەی گوندەکەدا بوو، لەناکا و کاك شێرکۆ جدی و کاك هەڵکەوت _ی ئەندازیار بانگی ئێمەیان کردوتیان:

وەرنەدەرەوە کیمیابارانی مەڵبەند کراوە، ئەوان لەسەر گردەکانی نزیك مەڵبەند بوون، چاودێری دەربەندیخانیان دەکرد،نەبادا لەناکاو کیمیابارانی گوندەکەبکەن، لە ناکاو بروسکەی رووناکی راجیمەکانمان بینیبوو لە دەربەندیخانەوە بەرەو بەلەکجار دەهات،ئەوانیش یەکسەر بەرەولای ئێمە رایان کرد، بەلام کاك هوشیاری عەدەد جیهازیان لەگەڵدا نەبوو، ووتیان زۆر لەگەڵ کاك هوشیار دا هەوڵمان داوە بەلام ئەو لەگەڵمان دا نەهاتوە، ئەو بوو لەوەی مایەوە، کیمیایەکە بەتوندی و چڕی کاری تێ کردبوو،لەشوێنی خۆی دواهەناسەی سپارد بوو.

هاوشانی ئەم هێرشە کیمیاییانە پەلاماری هێزی زەمینی دوژمنیش لە دەربەندیخان وشارەزووروشاخی دارە ڕەشەوە دەستی پێ کرد، لەچەند قۆڵێکەوە پەلاماری ناوچە ئازادەکانی قەرەداخیان دا، ئێمەش (1988/3/25) نەخۆشخانەکەمان گواستەوە بۆناوشاخی قۆپی...